

Historický atlas měst České republiky – transdisciplinární projekt k srovnávacím dějinám měst

Historické atlasy evropských měst patří k projektům, které si kladou za cíl obohatit srovnávací studium dějin měst a přispět ke komplexnějšímu pohledu na proměny urbanizačního procesu v Evropě v uplynulých staletích. Na srovnávací dějiny evropských měst se zaměřuje také „Mezinárodní komise pro dějiny měst“ (*Commission internationale pour l'histoire des villes*), dále jen Komise. Od počátku se její činnost soustřeďuje na tři hlavní témata, týkající se studia městských aglomerací v Evropě, resp. v zemích, které jsou členy Komise. Těmito třemi projekty jsou: 1. publikování pramenných materiálů k dějinám středověkých evropských měst pod titulem „Elenchus“, 2. zpracovávání komplexní bibliografie k dějinám evropských měst a 3. vydávání historických atlasů evropských měst.

Komise usiluje o dodržování jednotné koncepce atlasů pro všechny zúčastněné státy. Za základní pramen k pochopení urbanistického vývoje měst přitom považuje jejich plány, starší i novější, doplněné výsledky výzkumu souvisejících oborů, zejména archeologie, historické geografie, geografie a historiografie. Městský region, přetvářený člověkem ve vzájemné interakci s přírodou, znázorňují mimo staré mapy a plány také rekonstrukční (tematické historické) mapy, zpracované kartografickou metodou včetně metody kartografického modelování. První historický atlas měst vyšel roku 1969 ve Velké Británii, roku 1973 následovalo Německo.

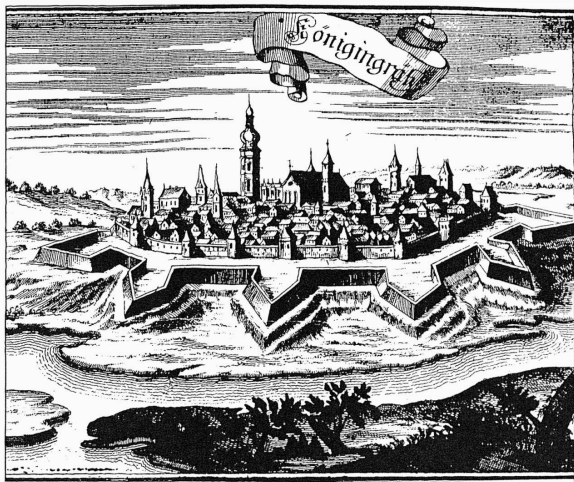
Myšlenka kartografického zpracování dějin českých měst po vzoru evropského projektu se zrodila v okruhu členů „Komise pro dějiny středověkých měst“ při bývalém Ústavu československých a světových dějin Československé akademie věd v Praze na sklonku 70. let 20. století, ale z mnoha důvodů se nakonec vydání prvních svazků atlasu neuskutečnilo. Počátkem 90. let 20. století se začal realizací atlasu zabývat v Historickém ústavu AV ČR nově ustavený pracovní tým ve složení Eva Semotanová a Josef Žemlička,

který od roku 1994 díky podpoře vedení ústavu a Grantové agentury ČR připravil a od roku 1995 i vydal spolu s autorskými kolektivy zatím prvních jedenáct svazků pod názvem Historický atlas měst České republiky.

Historický atlas měst České republiky, součást celoevropského projektu historických atlasů měst, představuje přínos ke srovnávacímu studiu měst v mezinárodním měřítku. Jednotlivé svazky umožňují porovnat vývojové trendy městského osídlení ve střední Evropě s vývojem v západní, severní i jižní části kontinentu. Znamenají též významný ediční počín, neboť řada starých map a plánů, které jsou do svazků atlasu zařazeny, nebyla dosud publikována. Poprvé v historiografii dějin měst vzniká dílo zpracované historicko-geografickými přístupy, kartografickou metodou a v posledních letech i s využitím geografických informačních systémů a digitalizace map. Výrazným rysem Historického atlasu měst České republiky je jeho transdisciplinární charakter.

Obsahem každého svazku je část textová, shrnující dějiny města v archeologických, historicko-geografických, politických, hospodářských a kulturních souvislostech, a část kartografická. Nedílnou součástí každého svazku je soupis pramenů a literatury a obrazová dokumentace – veduty, fotografie a dobové pohlednice.

Část kartografická obsahuje reprodukce starých map a plánů měst i jejich okolí, letecké snímky a rekonstrukční (tematické historické) mapy měst. Reprodukce kartografických pramenů se člení na mapy srovnávací povahy a mapy individuální. Srovnávací kartografické prameny znázorňují města vždy k určitému datu jednotným, „průřezovým“ způsobem a umožňují srovnání polohy měst i jejich nejbližšího zázemí ve shodném či podobném měřítku a kartografickém zobrazení. K nim patří Müllerova mapa Moravy z roku 1716 a Čech z roku 1720, I. vojenské (josefské) mapování z 60. a 80. let 18. století (od svazku 12 pravděpodobně i II. vojenské mapování z 1. poloviny 19. století), stabilní katastr z 20. až 40. let 19. století, Kreibichovy mapy českých krajů z 20.

Pohled na Hradec Králové v publikaci M. Vogta z roku 1712

a 30. let 19. století a Schenklovky mapy moravských krajů z let 1841–1845. Kolmé (svislé) letecké snímky měst z období před a po druhé světové válce a ze současnosti i šikmé letecké snímky poskytují značný prostor k porovnání současné městské aglomerace se situací před více než půl stoletím. Individualitu každého města dokumentují mapy a plány, jež nebyly v minulosti součástí rozsáhlých kartografických prací.

První část atlasu zahrnuje pět svazků, tzn. pět vybraných měst českých zemí, významných se řadou společných, ale zároveň i rozdílných typologických vývojových prvků: Litoměřice, Pardubice, České Budějovice, Děčín a Hradec Králové. Tato pětice svazků Historického atlasu měst České republiky

tvorí první, lze říci „zkušební“ sérii, kdy se tříbila metodika a pracovní postupy a precizoval obsah svazků.

Následovala druhá pětice, města Slaný, Tábor, Jihlava, Třebíč a Telč, kde již bylo možné (od svazku č. 7 – Tábor) postupně přejít na digitální zpracování rekonstrukčních map a projekt tak obohatit o novou kvalitu. V 11. svazku atlasu Český Krumlov rezonují nové metodologické podněty. Jejich výsledkem jsou rekonstrukční mapy, znázorňující prostorovou charakteristiku města (počítačový model území města s okolím a negativní plán). Od 12. svazku (Trutnov) by měla být do atlasu vložena rekonstrukční mapa struktury a vývoje městské sítě v českých zemích, nadále součástí dalších svazků.

V dosud jedenácti vydaných svazcích Historického atlasu měst České republiky se představil soubor městských obcí rozdílné velikosti, způsobů založení i malebné topografie s bohatou historií a pestrými osudy jejich obyvatel. Tímto způsobem však lze poměrně dobře zpracovat města do cca 100 000 obyvatel. Města s více než 100 000 obyvateli by vyžadovala vzhledem k současnému počtu obyvatel, ale i ke značnému počtu obyvatel na počátku 20. století, tj. v období intenzivního urbanizačního procesu v českých zemích, a rovněž vzhledem k pestrému historickému a historicko-geografickému vývoji, jeden svazek mimořádně obsáhlý nebo jeden svazek o více sešitech. Charakteristika složitého vývoje velké městské aglomerace formou historického atlasu je totiž mnohem obtížnější. Redakční kolektiv proto uvažuje o variantách specifického zpracování svazků Historického atlasu týkajících se velkoměstských aglomerací

V nejbližší době se redakce atlasu také pokusí zpracovat ukázkový svazek jednoho z měst připojených k Praze na počátku 20. století, a to Libně (byla městem od roku 1898, připojena 1901). Metodicky zvažuje autorský kolektiv další obohacení tematiky rekonstrukčních map o problematiku sociotopografie, environmentálních dějin a paměti krajiny.

Dosud byly (v době od r. 1995 do ledna 2003) vydány následující svazky Historického atlasu měst České republiky: Sv. 2 – Pardubice (1995), Sv. 3 – České Budějovice (1996), Sv. 1 – Litoměřice (1996, vyšlo 1997), Sv. 4 – Děčín (1998), Sv. 5 – Hradec Králové (1998), Sv. 6 – Slaný (1998, vyšlo 1999), Sv. 7 – Tábor (1999), Sv. 8 – Jihlava (2000), Sv. 9 – Třebíč (2001), Sv. 10 – Telč (2001), Sv. 11 – Český Krumlov (2003). Všechny vyšly pod redakcí Evy Semotanové, poslední dva svazky redigoval též Robert Šimůnek. Vydavatelem byl Historický ústav AV ČR. Přípravovány jsou (k vydání v letech 2003–2005) Sv. 12 – Trutnov, Sv. 13 – Chrudim, Sv. 14 – (Praha) Libeň, Sv. 15 – Tišnov, Sv. 16 – Kolín.

Eva Semotanová

Výzkum pocitu bezpečí v českých městech

V České republice již řadu let působí na vládní úrovni Republikový výbor pro prevenci kriminality (dále RVPPK). Jedná se o výbor meziresortní, ve kterém jsou zastoupeny resorty vnitra, spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, práce a sociálních věcí, obrany a financí. Jedním z trvalých úkolů tohoto výboru je péče o rozvoj preventivních aktivit na místní úrovni. Děje se tak prostřednictvím *Komplexního součinnostního programu prevence kriminality* (dále KSP), jenž se uskutečňuje v městech výrazně ohrožených kriminalitou a jinými sociálně patologickými jevy.

RVPPK usiluje o to, aby kriminalitou více ohrožená města jednak sama ze svých zdrojů usilovala o vytváření a realizaci preventivních programů, jednak umožňuje, aby podnětné preventivní programy sociální a situační prevence byly podpořeny finančně a metodicky ze státní úrovně.

Dobrá preventivní práce se však neobejde bez zpětné vazby. Proto RVPPK v roce 2002 rozhodl o provedení sociologického šetření ve vybraných městech, která jsou již více let zapojena do KSP. Cílem tohoto šetření je zmapovat současný stav obav občanů měst z kriminality a položit jim dotazy, jejichž zodpovězení by umožnilo usuzovat na úspěšnost či neúspěšnost dosavadní preventivní práce a naznačilo by další perspektivní směry v této činnosti.

Výzkum se zaměřil na zjišťování současného pocitu bezpečí respondentů (a na vnímání jejich ohrožení kriminalitou) ve městech v kontextu obecné spokojenosti (či nespokojenosti) s životem v lokalitě. Pozornost byla věnována též charakteru vztahu respondentů k různým obecně prospěšným (avšak ne vždy z pohledu řadového občana bezproblémovým) institucím, které by hypoteticky mohly být zbudovány v sousedství bydliště respondenta (např. ubytovna pro bezdomovce, výchovný ústav pro mládež, kostel, romské kulturní středisko, domov důchodců apod.). Výzkum si též všímal názoru respondentů na užitečnost (či neužitečnost) realizace vybraných skupin preventivních progra-